УДК 796.071.4:616.89-008.485+371.15

ІНТЕРПЕРСОНАЛЬНА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ СПОРТИВНОГО ПЕДАГОГА ЯК ПОКАЗНИК НАЯВНОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ ДЕФОРМАЦІЙ

Анна КРАВЧЕНКО

Кафедра психології та педагогіки
Національного університету фізичного виховання і спорту України

Анотація. Метою даної роботи є вивчення особливостей інтерперсональної поведінки особистості викладачів фізичного виховання вищих навчальних закладів як показника наявності професійних деформацій.

У статті представлений якісно новий підхід до вивчення професійних деформацій особистості викладачів фізичного виховання вищих навчальних закладів за допомогою методики діагностування інтерперсональної поведінки особистості. Наведенні дані які підтверджують обґрунтованість даного підходу.

Ключові слова: особистість, професія, деформація, інтерперсональна поведінка, «ідеальний педагог», діагностика.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство висуває ряд нових вимог до педагогічної сфери діяльності. На даному етапі його розвитку, вчені починають вивчати не тільки процес впливу педагога на учнів чи студентів і їх результат навчання, але і звертають пильну увагу на саму особистість педагога, яка до цього часу знаходилася в тіні.

Коли молодий фахівець спортивно-педагогічної сфери включається в простір трудової діяльності, він безпосередньо зіштовхується з новими для нього умовами. Виникає об'єктивна необхідність адаптації, у результаті якої відбувається засвоєння норм і цінностей середовища [5].

У результаті взаємодії особистості і професії відбувається активне якісне перетворення особистістю свого внутрішнього світу, що призводить до принципово нового його ладу і способу життєдіяльності – творчої самореалізації в професії, а також особистісного і професійного розвитку [2].

Поєднання високого рівня знань в області біологічних і психологічних процесів, що відбуваються в період активного росту і розвитку студентів, засобів, методів і форм педагогічного і тренувального впливу, висока фізична і технічна підготовленість потребує від викладача фізичного виховання комплексу педагогічних і спеціальних здібностей [7]. Враховуючи високі соціальні вимоги до цієї професії, а також те, що виконується вона переважно внутрішніми засобами особистості, це приводить до підвищеної стресогеності даної професії. У результаті чого підвищується ризик емоційного вигоряння, дезадаптивних і деструктивних змін в особистості самого викладача фізичного виховання, що приводить до зниження ефективності його професійно-педагогічної діяльності [3, 6]

Таким чином, постає питання що собою являє професійна деформація особистості. Вивченням професійної деформації займалися такі науковці як: Зеер Є.Ф, Безсонов С.П., Водоп'янова Н.Є, Симанюк Е.Е. та інші. На їх думку професійна деформація людини як особистості являє собою комплекс специфічних, взаємозалежних змін у її структурі, що виникають внаслідок виконання професійної діяльності. Такі зміни виникають і виявляються на різних рівнях – процесів, станів, особливостей особистості, її свідомості і підсвідомості [2, 3, 5, 8].

Для вивчення окремих показників професійної деформації, існують певні психодіагностичні методики, які діагностують безпосередньо ті негативні та деструктивні якості особистості які стали причиною розвитку деформацій. Але, на нашу думку, запропоновані методики мають пряме спрямування на негатив, тому комплексне використання їх, є не коректним по відношенню до особистості. Більш інформативним, на наш погляд, буде застосування

© Кравченко А., 2009

проективних методик, спрямованих на діагностику поведінкової сфери особистості спортивного педагога.

Основними методами вивчення професійних деформацій особистості спортивного педагога можуть бути як лонгетюдний метод, коли дослідження проводилися із самого початку професійного шляху спортивного педагога і у наявності є первинні показники особистісних якостей, так і метод порівняння з моделлю (ідеалом), так званий метод професіограми. Цей метод використовується для вивчення професійно важливих якостей спортсменів-професіоналів, але і для дослідження педагогічної діяльності він є дуже актуальним.

У відносинах «учень-педагог», дуже важлива позитивна оцінка дій та особистості викладача студентом. Тому ми пропонуємо, за ідеальну модель взяти образ «Я»-ідеального в уявленні студентів, які набувають професії спортивного педагога у стінах Національного університету фізичного виховання та спорту України. Отримати цей образ можна за допомогою використання методики інтерперсональної поведінки Т. Лірі. Під інтерперсональною поведінкою розуміються поведінкові дії особистості, які корегуються соціумом. На основі отриманих даних можна скласти цілісну картину того, які особистісні характеристики притаманні людині на даний момент, та яким вона бачить себе у ідеалі.

Отже, для вивчення такого феномену як професійна деформація викладача фізичного виховання вищих навчальних закладів, потрібно зрівняти показники інтерпесональної поведінки викладачів з показниками «ідеального» викладача на думку студентів, які набувають даної професії, та простежити відхилення від даної моделі.

Мета роботи. Вивчення особливостей інтерперсональної поведінки особистості викладачів фізичного виховання вищих навчальних закладів як показника наявності професійних деформацій.

Завдання дослідження.

1. Охарактеризувати образ «ідеального» викладача фізичного виховання очима студентів, і визначити особливості їх інтерперсональної поведінки.

2. Виявити індивідуальні типи інтерперсональної поведінки викладачів фізичного виховання вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, та порівняти їх з моделлю «ідеального» тренера на думку студентів.

Методи та організація дослідження.

У дослідженні взяли участь дві групи обстежуваних:

1. Студенти 3-го курсу Національного університету фізичного виховання і спорту України. Загальна кількість респондентів 35 чоловік.

2. Викладачі фізичного виховання вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. Кількість респондентів даної групи 30 чоловік

Дослідження проводилося на базі факультету заочного навчання і післядипломної підготовки Національного університету фізичного виховання і спорту України.

Для вирішення задач дослідження використовувалася методика діагностики між особистісних відносин (Т. Лірі).

Результати дослідження та їх обговорення. На думку ряду авторів [2, 5, 7], на стадії професійної підготовки особистісні якості майбутнього професіонала сфери фізичної культури і спорту, що не має практичного досвіду роботи, формуються відповідно ідеальним уявленням про обрану професію. Майбутній фахівець намагається ніби "підігнати" власну особистість по певних параметрах під сформований еталон ідеального викладача фізичної культури.

На наступних стадіях професійного становлення, зіштовхнувшись безпосередньо з практичною діяльністю, викладач фізичної культури відчуває на собі всі її деструктивні впливи. Якості особистості, що сформувалися раніше, та уявлення зазнають значних змін. Даний процес може розвиватися як по сприятливій для професіонала траєкторії, так і навпаки.

Інтерпретація отриманих результатів дала можливість вирішити задачі нашого дослідження: охарактеризувати образ "ідеального" викладача фізичного виховання очима студентів, і виявити особливості їхньої інтерперсональної поведінки. А також виявити індивідуальні типи

інтерперсональної поведінки викладачів фізичного виховання вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, та порівняти їх з моделлю «ідеального» тренера в уявленні студентів.

Студенти 3-го курсу Національного університету фізичного виховання і спорту України виявили наступні особливості інтерперсонального поведінки, та змалювали модель «ідеального» викладача. (табл. 1).

У поведінці студентів НУФВСУ значно домінує "владно-лідируючий" тип поведінки (I октант). А також, злегка завищений "відповідально-великодушний" тип поведінки (VIII октант). Всі інші показники інтерперсональні поведінки знаходяться в межах середнього значення.

Виявлені показники свідчать про нормальний процес професійного розвитку особистості майбутніх фахівців з урахуванням вимог і специфіки майбутньої професії, яка передбачає виконання керівних і виховних функцій. Для якісного виконання майбутньої професійної діяльності у студентів є всі передумови: схильність до лідерства, навіть натяк на авторитарність (I октант), розвинута великодушність (VIII октант), що попереджає агресивність (III октант). Також у межах норми знаходяться показники II октанта, що говорить про впевненість у собі, IV октанта – здоровий скептицизм, V, VI, VII октантів, які говорять про стійкість, довірливість та великодушність. З отриманої картини видно, що для формування гармонійно розвинутої особистості викладача фізичного виховання є всі передумови.

Таблиця 1

Особливості інтерперсональної поведінки студентів 3-го курсу НУФВСУ та викладачів фізичного виховання ВУЗ III-IV рівня акредитації

Студенти 3-го курсу НУФВСУ				
Стиль поведінки	Окт.	Я-реальне (M±m)	Ідеальний викладач в уявлені студентів (M±m)	t-критерій
Владно-лідируючий	Окт $_1$	9,61±0,33	11,84±0,27	-6,92*
Незалежно-домінуючий	Окт $_2$	7,30±0,29	7,52±0,22	-0,77
Прямолінійно-агресивний	Окт $_3$	7,59±0,28	6,60±0,25	3,01*
Недовірливо-скептичний	Окт $_4$	6,62±0,32	3,19±0,27	10,96*
Покірно-сором'язливий	Окт $_5$	6,88±0,28	4,56±0,21	7,82*
Сором'язливо-слухняний	Окт $_6$	7,32±0,33	5,27±0,28	6,42*
Співробітливо-конвенційний	Окт $_7$	7,87±0,32	8,27±0,29	-1,18
Відповідально-великодушний	Окт $_8$	8,20±0,38	8,87±0,33	-1,40
Викладачі фізичного виховання ВУЗ III-IV рівня акредитації				
Стиль поведения	Окт.	Я-реальне (M±m)	Я-ідеальне (M±m)	t-критерій
Владно-лідируючий	Окт $_1$	7,09±0,32	6,71±0,27	1,32
Незалежно-домінуючий	Окт $_2$	5,54±0,29	5,49±0,30	0,21
Прямолінійно-агресивний	Окт $_3$	8,69±0,42	8,80±0,34	-0,35
Недовірливо-скептичний	Окт $_4$	6,26±0,41	5,49±0,27	2,00*
Покірно-сором'язливий	Окт $_5$	7,89±0,41	8,46±0,39	-1,51
Сором'язливо-слухняний	Окт $_6$	7,17±0,33	6,91±0,29	0,81
Співробітливо-конвенційний	Окт $_7$	6,51±0,45	4,17±0,36	5,69*
Відповідально-великодушний	Окт $_8$	4,31±0,45	2,72±0,29	3,63*

Умовні показники: * – різниця достовірна при $p<0,05$;

Щодо показників моделі "ідеального" викладача фізичного виховання, у переконаннях і прагненнях майбутніх фахівців в області фізичної культури і спорту, можна виявити явно, надмірну актуалізацію домінування, що переходить у владність (I октант). Також результати дослідження показують бажання студентів бачити у "ідеального" викладача практично повну відсутність скептицизму і недовіри (IV октант). А також викладач фізичного виховання, на думку студентів, повинен мати якомога нижчі показники покірності (V октант) і слухняність (VI октант). Однак, при цьому, у "ідеального" викладача не повинне спостерігатися прямої агресії (III октант). Таким чином, бачимо що студенти НУФВСУ бачать модель «ідеального» спортивного педагога авторитарним, упевненим в собі, незалежним суб'єктом (див. рис. 1).

Рис. 1. Порівняльна характеристика показників
«Я»-реального та «ідеального» викладача очами студентів НУФВСУ

Наступна обстежувана нами група респондентів це викладачі фізичного виховання вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації виявили наступні особливості інтерперсональної поведінки (див. табл. 1)

У викладачів фізичного виховання прослідкується зниження "владно-лідируючого", (I октант), стилю поведінки в порівнянні із моделлю «ідеального» викладача в уявленні студента. Це говорить про зниження амбіцій і домагань щодо професійної діяльності. "Незалежно-лідируючий" стиль поведінки (II октант) знаходиться на середньому рівні, але щодо студентських результатів цей показник знизився. Це так само говорить про зниження домінантності і підвищення інертності в процесі професійної діяльності. Вище за середнє показник емоційності (III октант), що говорить про процес емоційного вигоряння, що почався у викладачів фізичного виховання. Виявляються якості сором'язливості (V октант) і слухняності (VI октант), що свідчить про інертність і не бажання відгородити себе від травмуючи професійних факторів. Для педагогічної діяльності дані показники небажані. Але особливо виявляє практично повна відсутність відповідальності і великодушності (VIII октант), що говорить про виражену присутність таких професійних деформацій як "педагогічна індифе-ентність" і "редукції професійних обов'язків" [4, ст. 109].

Порівнюючи данні показники Я-реального викладачів з показниками моделі «ідеального» викладача, можна спостерігати великі розбіжності між ними. Так, у викладачів спостерігається відміну від ідеальної моделі, значне зниження лідируючої позиції, а також стрімке підвищення прямої агресивності, що вказує на суттєві деструктивні зміни в поведінці. Також відноситься значне перевищення «ідеальної» норми по (IV октанту) недовірливості, підозрілості та завищення таких якостей, як покірності, сором'язливості та слухняності (V, VI октанти), різке зниження співробітливості та відповідальності (VII,VIII октанти). Це

говорить про те, що під впливом професійної діяльності, у викладачів фізичного виховання стали простежуватися такі деформаційні зрушення як зменшення відповідальності та дружності, а також, гіпертрофована для даної професійної діяльності, покірність, недовірливість, сором'язливість та агресія.

Рис. 2. Порівняльна характеристика Я-реального
та Я-ідеального викладачів вищих навчальних закладів III-IV р.а.

Щодо показників Я-ідеального викладачів фізичного виховання вищих навчальних закладів, можна констатувати бажання викладачів фізичного виховання до ще більшого зниження "владно-лідируючої» поведінки (I октант). Паралельно з цим спостерігається прагнення викладачів до більшої покірності і сором'язливості (V октант), а також зниження співробітництва (VII октант) і практично повному викорінюванню відповідальності (VIII октант) у своїх особистісних якостях. Що говорить про можливу емоційну втому, індиферентність і процес стагнації, що розвивається у особистостей.

Ми простежили різницю достовірності показників моделі «ідеального» викладача на думку студентів та Я-реального викладачів фізичного виховання вищих навчальних закладів III-IV рівня акредитації (див. табл. 2).

Таблиця 2

Порівняння показників інтерперсональної поведінки Я-реального викладачів та «идеального» викладача на думку студентів

Стиль поведінки	Окт.	Я-реальне викладачів (M±m)	Ідеальний викладач в уявлені студентів (M±m)	t-критерій
Властно-лидируючий	Окт $_1$	7,09±0,32	11,84±0,27	-11,46*
Незалежно-домінуючий	Окт $_2$	5,54±0,29	7,52±0,22	-12,47*
Прямолінійно-агресивний	Окт $_3$	8,69±0,42	6,60±0,25	4,27*
Недовірливо-скептичний	Окт $_4$	6,26±0,41	3,19±0,27	6,30*
Покорно-сором'язливий	Окт $_5$	7,89±0,41	4,56±0,21	7,22*
Сором'язливо-слухняний	Окт $_6$	7,17±0,33	5,27±0,28	4,36*
Співробітливо-конвенційний	Окт $_7$	6,51±0,45	8,27±0,29	-3,25*
Відповідально-великодушний	Окт $_8$	4,31±0,45	8,87±0,33	-8,14*

Умовні показники: * – різниця достовірна при $p<0,05$;

Як видно із таблиці 2, достовірна різниця присутня по всіх параметрах, якими характеризується інтерперсональна поведінка особистості викладача фізичного виховання. Звідси видно що реальні поведінкові показники дуже сильно різняться з показниками моделі «ідеального» викладача фізичного виховання з точки зору студентів НУФВСУ. Це говорить про те, що в даної групи досліджуваних мається ряд серйозних професійних деструкцій які потребують корекції.

Такі обставини вимагають підбора грамотних психокоррегуючих заходів, тренінгів і програм професійного самозбереження.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження плануються провести у напрямку диференціювання та конкретизації виявлених професійних деформацій особистості викладачів фізичної культури вищих навчальних закладів. А також підбору якісних психокорегуючих заходів, тренінгів і програм професійного самозбереження.

Висновки

1. Результати дослідження дали можливість охарактеризувати образ "ідеального" викладача фізичного виховання очима студентів, і визначити особливості їхньої інтерперсональної поведінки.
2. У ході дослідження були виділені індивідуальні типи інтерперсональної поведінки викладачів фізичного виховання вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. А також, стало можливим їхнє порівняння з образом "ідеального" викладача фізичного виховання очима студентів НУФВСУ.

Список літератури

1. *Ананьєв Б. Г.* О проблемах современного человекознания /Б. Г. Ананьев. – М.: Наука, 1977. – 380 с.
2. *Безсонов С. П.* Теоретические основы изучения профессиональной деформации личности /С. П. Безсонов СПб.[Б.Н.], 1995. – 285 с.
3. *Водоп'янова Н. Е.* Синдром психического выгорания в коммуникативных профессиях / Психология здоровья. СПб. : СпбГУ, 2000. С. 443 – 464.
4. *Деркач А. А.* Творчество тренера /А. А. Деркач., А. А. Исаев – М. : Физкультура и спорт, 1982. – 239 с.
5. *Зеер Э. Ф.* Психология профессий : уч. пособие для студ. Вузов /Э. Ф. Зеер – 4-е изд., перераб., доп. – М. : Академический Проект ; Фонд «Мир», 2006. – 336 с.
6. *Жалагина Т. А.* Психологічна профілактика професійної деформації особистості викладача вузу : автореф. дис. ... д-ра психол. наук /Т. А. Жалагина. – Твер, 2004. – 46 с.
7. *Іванов С. В.* Психологические особенности профессионально-педагогического общения на уроках физической культуры : автореф. дис. канд. пед. наук. Л., 1990. – 17 с.
8. *Сыманюк Э. Э.* Психология профессионально обусловленных кризи сов /Э. Э. Сыманюк. – М.: Изд-во Москов. психол.-соц. ин-та ; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2004. – 304 с.

ИНТЕРПЕРСОНАЛЬНОЕ ПОВЕДЕНИЕ ЛИЧНОСТИ СПОРТИВНОГО ПЕДАГОГА КАК ПОКАЗАТЕЛЬ НАЛИЧИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ДЕФОРМАЦИЙ

Анна КРАВЧЕНКО

Кафедра психологии и педагогики
Национального университета физического воспитания и спрта Украины

Аннотация. В статье представлен качественно новый подход к изучению профессиональных деформаций преподавателей физического воспитания высших учебных заведений при помощи методики диагностики интерперсонального поведения личности.

Ключевые слова: личность, профессия, деформация, интерперсональное поведение, «идеальный педагог», диагностика.

INTERPERSONAL SPORTS TEACHER'S BEHAVIOUR AS THE INDEX OF PROFESSIONAL DEFORMATION

Anna KRAVCHENKO

National University of Physical Education and Sport of Ukraine

Abstract. The article deal with the new approach to the study of professional physical education teachers deformation at the higher educational establishment by mean of diagnostics of interpersonal behaviour.

Key words: personality, professional deformation, interpersonal behaviour, "the ideal teacher", diagnostics.